

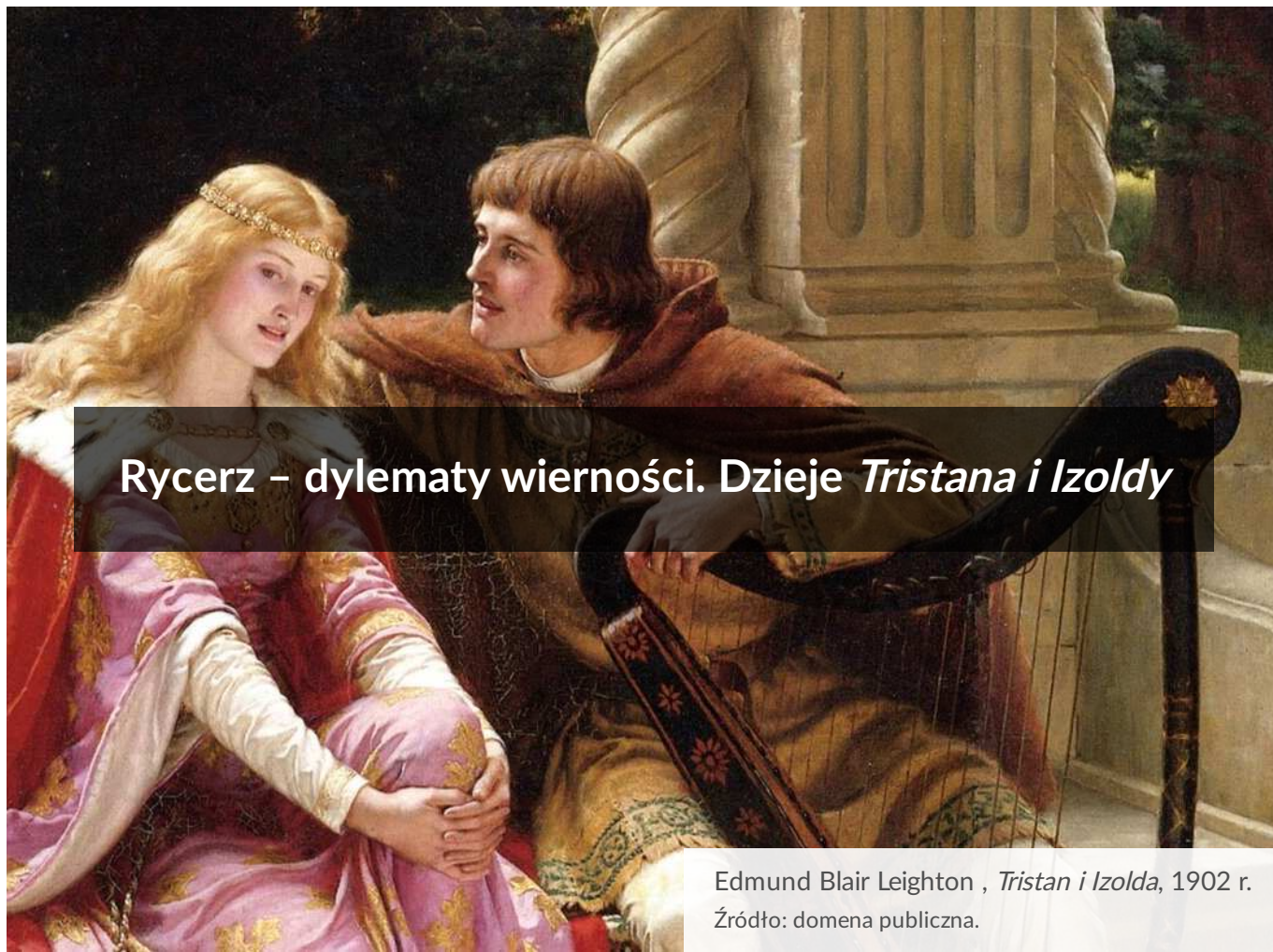

Rycerz – dylematy wierności. Dzieje *Tristana i Izoldy*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Norman Davies , *Europa. Rozprawa historyka z historią* .
- Źródło: Joseph Bédier , *Dzieje Tristana i Izoldy* , tłum. Tadeusz Żeleński (Boy), Warszawa 1996, s. 202.
- Źródło: Joseph Bédier , *Dzieje Tristana i Izoldy* , tłum. Tadeusz Żeleński (Boy), Warszawa 1996, s. 132–134.

Rycerz – dylematy wierności. Dzieje *Tristana i Izoldy*

Edmund Blair Leighton , *Tristan i Izolda*, 1902 r.

Źródło: domena publiczna.

((Joseph Bédier

Dzieje Tristana i Izoldy

Kochankowie nie mogli żyć ani umrzeć jedno bez drugiego.
W rozłączeniu nie było to życie ani śmierć, ale życie, i śmierć
zarazem.

Źródło: Joseph Bédier , *Dzieje Tristana i Izoldy* , tłum. Tadeusz Żeleński (Boy), Warszawa 1996, s. 202.

Tristan i Izolda to bohaterowie legendy celtyckiej z XII wieku. W historii, będącej inspiracją dla twórców wielu epok, również współczesności, przedstawiono tragiczną miłość rycerza Tristana i księżniczki Izoldy Jasnowłosej. Uczucie, które na zawsze połączyło bohaterów, stało się symbolem nieszczęśliwej miłości.

Twoje cele

- Wskażesz cechy charakterystyczne dla etosu rycerza.
- Porównasz cechy Tristana z cechami innego wybranego rycerza.
- Scharakteryzujesz sposoby prezentacji postaci Tristana i Izoldy.
- Wyjaśnisz, na czym polegał dylemat wierności Tristana.

Przeczytaj

Leon Wyczółkowski, *Rycerz wśród kwiatów*

Źródło: Leon Wyczółkowski, *Rycerz wśród kwiatów*, 1904, domena publiczna.

Średniowieczny rycerz zobowiązany był w każdej sytuacji przestrzegać zasad kodeksu rycerskiego. Do jego powinności należały: lojalność wobec władcy (seniora), od którego pozostawał w ścisłej zależności, wierność damie serca, zachowanie honoru w walce, obrona wiary. Przewagę nad przeciwnikiem rycerz mógł zdobyć dzięki sile fizycznej, zręczności i odwadze. Z potępieniem spotykały się tchórzostwo, słabość, nieuczciwość, podstęp i zdrada.

Pieśni o czynach

Ilustracja do starofrancuskiej *Pieśni o Rolandzie*, XV wiek

Źródło: domena publiczna.

Postacie idealnych rycerzy, ich losy i przymioty charakteru przedstawiano w licznych opowieściach, przekazywanych przez stulecia w tradycji ustnej. Były to tzw. pieśni o czynach (fr. *chansons de geste* [szãsą de žest]). Do najsłynniejszych zalicza się powstałą we Francji *Pieśń o Rolandzie*, której najstarszy zapis pochodzi z XII w. W celtyckim kręgu kulturowym zrodził się cykl legend arturiańskich oraz opowieści o Tristanie i Izoldzie. Ich najdawniej zapisane fragmenty pochodzą z XII w. Pieśni o czynach bohaterskich tworzone także w Niemczech (*Pieśń o Nibelungach*, zapisana w XIII w.) i w Hiszpanii (*Pieśń o Cydzie*, zapisana w XIV w.). Polska literatura średniowieczna nie pozostawiła takiego cyklu ani opowieści. Jednak w późniejszych czasach, np. w wieku XIX, twórcy wykorzystywali motyw idealnego rycerza, by uwzniościć czyny i postawy swoich bohaterów. Przykładem takiego nawiązania są powieści historyczne Henryka Sienkiewicza, który nadał niektórym z wykreowanych postaci cechy średniowiecznych rycerzy. Bohaterowie Sienkiewiczowscy, tacy jak Zbyszko z Bogdańca czy Michał Wołodyjowski, stali się więc dla czytelników uosobieniem cnót rycerskich.

((Norman Davies

Europa. Rozprawa historyka z historią

Termin „rycerstwo” [...] w swoim najwęższym znaczeniu odnosi się do kodeksu rycerskiego, który obowiązywał każdego rycerza. Obejmował wartości

moralne – takie jak uczciwość,
lojalność, skromność,
waleczność, hart ducha.
Zobowiązywał rycerza do
występowania w obronie
Kościoła, do pomagania
słabszym, do szacunku dla
kobiet, miłości do ojczyzny,
posłuszeństwa w stosunku do
pana, do działania w zgodzie
z zasadami prawdy
i sprawiedliwości, do wierności
raz danemu słowu. W sensie
szerszym słowem „rycerstwo”
obejmowano wszystkie praktyki
i obyczaje związane ze stanem
rycerskim – a więc wszystko, co dotyczyło nadawania im tytułów,
orderów, ceremonii heraldyki i słownictwa. Natomiast w znaczeniu
najszerszym „rycerstwo” to **etos** panujący w społeczeństwie
feudalnym, które było całkowicie zdominowane przez stan rycerski
i to, co reprezentowali jego przedstawiciele. Rycerstwo było drugą
obok chrześcijaństwa bliźniaczą podporą tego, co nazywamy
„średniowieczną mentalnością”.

Źródło: Norman Davies , *Europa. Rozprawa historyka z historią* .

Norman Davies (ur. 1939) – brytyjski historyk, Walijczyk, autor wielu rozpraw na temat historii Europy, Wysp Brytyjskich i Polski.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Miłość grzeszna

Tristan i Izolda , miniatura z XV wieku

Źródło: domena publiczna.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PTr3GLZNP>

Dzieje Tristana i Izoldy

Napój miłosny

Kiedy nadszedł czas oddania Izoldy rycerzom Kornwalii, matka jej nazbierała ziół, kwiatów i korzeni, rozmieszała je w winie i uwarzyła silny napój. Dokończywszy go wedle przepisów sztuki czarnoksięskiej, zlała do bukłaczka i rzekła tajemnie do Brangien:– Słuchaj, dziewczko, masz udać się z Izoldą do kraju króla Marka. Miłujesz ją wierną miłością; weź tedy ten bukłaczek z winem i zapamiętaj te słowa. Ukryj go w taki sposób, aby go żadne oko nie ujrzało i żadne wargi się doń nie zbliżyły. Ale kiedy przyjdzie noc weselna i chwila, w której zostawia się małżonków samowtór ze sobą, wlejesz to wino nasyczone ziołami do czaszy i podasz, aby wypróżnili ją wspólnie król Marek i królowa Izolda. Bacz jeno dobrze, dziewczyno, aby oni sami tylko mogli skosztować napoju. Taka jest bowiem jego moc: ci, którzy wypiją go razem, będą się miłowali wszystkimi zmysłami i wszystką myślą na zawsze, przez życie i po śmierci. Brangien przyrzekła królowej, iż uczyni wedle jej woli. Prując głębokie fale, statek unosił Izoldę. [...] Jednego dnia wiatry uciszyły się i żagle opadły, zwisłe u masztu. Tristan kazał przybić do wyspy; znużeni morzem rycerze kornwalijscy oraz majtkowie wysiedli na ląd. Jedna Izolda została na statku wraz z młodą służebniczką. Tristan zbliżył się do królowej i starał się ukoić jej serce. Ponieważ słońce piekło i czuli pragnienie, zażądali pić. Dziewczynka poszła szukać jakiegoś napoju, aż znalazła bukłaczek oddany w ręce Brangien przez matkę Izoldy.

– Znalazłam wino! – zawołała. [...] Dziecię napełniło puchar i podało swej pani. Piła dużymi łykami, po czym dała Tristanowi, który wypił do dna. W tej chwili weszła Brangien i ujrzała ich, jak spoglądali na się w milczeniu, jakby oszołomieni i zachwyceni razem. Ujrzała przed nimi naczynie prawie puste i puchar. Wzięła naczynie, pobiegła na tył okrętu, rzuciła je w fale i jęknęła:

– Nieszczęśliwa! Przeklęty niech będzie dzień, w którym się zrodziłam, i przeklęty dzień, w którym wstąpiłam na ten statek! Izoldo, przyjaciółko moja, i ty, Tristanie, otoście wypili śmierć własną. I znowuż statek pomykał w stronę Tyntagielu. Zdawało się Tristanowi, że żywy krzew o ostrych cierniach, o pachnących kwiatach zapuszcza korzenie w krew jego serca i silnymi więzami wiąże do pięknego ciała Izoldy jego ciało i wszystką myśl, i wszystkie pragnienia. Myślał: „Andrecie, Denoalenie, Gwenelonie i ty, Gondoinie, zdrajcy, którzyście mnie oskarżali, iż pożądam ziemi króla Marka, ach, jestem jeszcze nikczemniejszy i nie ziemi jego oto pożądam! Ty, miły wuju, który pokochałeś mnie, sierotę, [...] czemuż od pierwszego dnia nie wygnałeś precz zbłąkanego dziecka, przybyłego, aby cię zdradzić? Ha, cóżem pomyślał? Izold jest twoją żoną, a ja twym lennikiem. Izold jest twoją żoną, a ja twoim synem. Izold jest twoją żoną i nie może mnie kochać”. Izold kochała go. [...] Chciała nienawidzić i nie mogła, dręczona w sercu czułością dotkliwiej piekącą niż nienawiść. Brangien patrzyła na nich z bólem, okrutniej jeszcze udęczona. Ona jedna знаła nieszczęście, które sprawiła. Dwa dni śledziła ich; widziała, jak odtrącają wszelkie jado, wszelki napój i wszelkie pokrzepienie, jak się szukają niby ślepi posuwający się po omacku ku sobie, nieszczęśliwi, kiedy usychali rozdzieleni, bardziej nieszczęśliwi jeszcze, kiedy będąc przy sobie, drżeli przed grozą pierwszego wyznania. [...]

Położyła rękę na ramieniu Tristana, łzy przygasiły promienie jej ocz, wargi zadrżały.

Zapytał:

– Miła, co ciebie dręczy?

Odpowiedziała:

– Iż cię miłuję.

Wówczas położył usta na jej ustach.

Ale gdy po raz pierwszy oboje kosztowali rozkoszy miłości, Brangien, która śledziła ich, wydała krzyk i z wyciągniętymi ramionami, z twarzą zalaną łzami, rzuciła im się do nóg:

– Nieszczęśliwi, wstrzymajcie się i jeśli możecie jeszcze, zawróćcie z drogi! Ale nie, droga jest bez powrotu; już siła miłości was ciągnie i nigdy już nie zaznacie słodyczy

bez boleści. To wino napojone ziołami ogarnęło was, napój miłosny, który matka twoja, Izoldo, powierzyła mi. Jeden król Marek miał wypić go z tobą; ale Nieprzyjaciół zadrwił sobie z nas trojga i oto wy oboje wysączyliście puchar. Miły Tristanie, Izoldo miła, za karę złej pieczy, którą miałam o nim, oddaję wam swoje ciało, życie; przez moją to zbrodnię wypiliście w przeklętym pucharze miłość i śmierć!

Kochankowie obłapili się: w ich pięknych ciałach drgało pragnienie i życie. Tristan rzekł:

– Niech tedy przyjdzie śmierć.

I kiedy wieczór zapadł, na statku, który coraz chyżej pomykał ku ziemi króla Marka, związani na zawsze, pogrążyli się w miłości.

((Joseph Bédier

Dzieje Tristana i Izoldy

Napój miłosny

Kiedy nadszedł czas oddania Izoldy rycerzom Kornwalii, matka jej nazbierała ziół, kwiatów i korzeni, rozmieszała je w winie i uwarzyła silny napój. Dokończywszy go wedle przepisów sztuki czarnoksięskiej, zlała do bukłaczka i rzekła tajemnie do Brangien:

– Słuchaj, dziewczko, masz udać się z Izoldą do kraju króla Marka. Miłujesz ją wierną miłością; weź tedy ten bukłaczek z winem i zapamiętaj te słowa. Ukryj go w taki sposób, aby go żadne oko nie ujrzało i żadne wargi się doń nie zbliżyły. Ale kiedy przyjdzie noc weselna i chwila, w której zostawia się małżonków samowtór ze sobą, wlejesz to wino nasycone ziołami do czaszy i podasz, aby wypróbnili ją wspólnie król Marek i królowa Izolda. Bacz jeno dobrze, dziewczyno, aby oni sami tylko mogli skosztować napoju. Taka jest bowiem jego moc: ci, którzy wypiją go razem, będą się miłowali wszystkimi zmysłami i wszystką myślą na zawsze, przez życie i po śmierci. Brangien przyrzekła królowej, iż uczyni wedle jej woli. Prując głębokie fale, statek unosił Izoldę. [...] Jednego dnia wiatry uciszyły się i żagle opadły, zwiśle u masztu. Tristan kazał przybić do wyspy; znużeni morzem rycerze kornwalijscy oraz majtkowie wysiedli na ląd. Jedną Izolda została na statku wraz z młodą

służebniczką. Tristan zbliżył się do królowej i starał się ukoić jej serce. Ponieważ słońce piekło i czuli pragnienie, zażądali pić. Dziewczynka poszła szukać jakiegoś napoju, aż znalazła bukłaczek oddany w ręce Brangien przez matkę Izoldy.

– Znalazłam wino! – zawołała. [...] Dziecię napełniło puchar i podało swej pani. Piła dużymi łykami, po czym dała Tristanowi, który wypił do dna. W tej chwili weszła Brangien i ujrzała ich, jak spoglądali na się w milczeniu, jakby oszołomieni i zachwyceni razem. Ujrzała przed nimi naczynie prawie puste i puchar. Wzięła naczynie, pobiegła na tył okrętu, rzuciła je w fale i jęknęła:

– Nieszczęśliwa! Przeklęty niech będzie dzień, w którym się zrodziłam, i przeklęty dzień, w którym wstąpiłam na ten statek! Izoldo, przyjaciółko moja, i ty, Tristanie, otoście wypili śmierć własną. I znowuż statek pomykał w stronę Tyntagielu.

Zdawało się Tristanowi, że żywy krzew o ostrych cierniach, o pachnących kwiatach zapuszcza korzenie w krew jego serca i silnymi więzami wiąże do pięknego ciała Izoldy jego ciało i wszystką myśl, i wszystkie pragnienia. Myślał: „Andrezie, Denoalenie, Gwenelonie i ty, Gondoinie, zdrajcy, którzyście mnie oskarżali, iż pożądam ziemi króla Marka, ach, jestem jeszcze nikczemniejszy i nie ziemi jego oto pożądam! Ty, miły wuju, który pokochałeś mnie, sierotę, [...] czemuż od pierwszego dnia nie wygnałeś precz zbłąkanego dziecka, przybyłego, aby cię zdradzić? Ha, cóżem pomyślał? Izold jest twoją żoną, a ja twym lennikiem. Izold jest twoją żoną, a ja twoim synem. Izold jest twoją żoną i nie może mnie kochać”. Izold kochała go. [...] Chciała nienawidzić i nie mogła, dręczona w sercu czułością dotkliwiej piekącą niż nienawiść.

Brangien patrzyła na nich z bólem, okrutniej jeszcze udręczona. Ona jedna знаła nieszczęście, które sprawiła. Dwa dni śledziła ich; widziała, jak odtrącają wszelkie jadło, wszelki napój i wszelkie pokrzepienie, jak się szukają niby ślepi posuwający się po omacku ku sobie, nieszczęśliwi, kiedy usychali rozdzieleni, bardziej nieszczęśliwi jeszcze, kiedy będąc przy sobie, drżeli przed grozą pierwszego

wyznania. [...]

Położyła rękę na ramieniu Tristana, łzy przygasiły promienie jej ocz, wargi zadrżały.

Zapytał:

– Miła, co ciebie dręczy?

Odpowiedziała:

– Iż cię miłuję.

Wówczas położył usta na jej ustach.

Ale gdy po raz pierwszy oboje kosztowali rozkoszy miłości, Brangien, która śledziła ich, wydała krzyk i z wyciągniętymi ramionami, z twarzą zalaną łzami, rzuciła im się do nóg:

– Nieszczęśliwi, wstrzymajcie się i jeśli możecie jeszcze, zawróćcie z drogi! Ale nie, droga jest bez powrotu; już siła miłości was ciągnie i nigdy już nie zaznacie słodczy bez boleści. To wino napojone ziołami ogarnęło was, napój miłosny, który matka twoja, Izoldo, powierzyła mi. Jeden król Marek miał wypić go z tobą; ale Nieprzyjaciół zadrwił sobie z nas trojga i oto wy oboje wysączyliście puchar. Miły Tristanie, Izoldo miła, za karę złej pieczy, którą miałam o nim, oddaję wam swoje ciało, życie; przez moją to zbrodnię wypiliście w przeklętym pucharze miłość i śmierć!

Kochankowie obłapili się: w ich pięknych ciałach drgało pragnienie i życie. Tristan rzekł:

– Niech tedy przyjdzie śmierć.

I kiedy wieczór zapadł, na statku, który coraz chyżej pomykał ku ziemi króla Marka, związani na zawsze, pogrążyli się w miłości.

Źródło: Joseph Bédier, *Dzieje Tristana i Izoldy*, tłum. Tadeusz Żeleński (Boy), Warszawa 1996, s. 202.

Miłość tragiczna

John Duncan, *Tristan i Izolda*

Źródło: John Duncan, *Tristan i Izolda*, 1912, domena publiczna.

Zainteresowanie historią Tristana i Izoldy powróciło w wieku XIX. Joseph Bédier zrekonstruował opowieść na podstawie zachowanych fragmentów. Wcześniej niemiecki kompozytor Richard Wagner stworzył dramat muzyczny zainspirowany legendą o Tristanie i Izoldzie (*Tristan und Isolde*, 1859). W nowym odczytaniu dzieje nieszczęsnych kochanków zyskują wymiar tragiczny. Są oni rozdarci między dwiema równie dla nich ważnymi wartościami: miłością i wiernością. Muszą wybierać pomiędzy życiem, namiętnością i erotycznym spełnieniem a zasadami moralnymi. Z jednej strony pociąga ich grzeszna miłość, z drugiej ograniczają konwencje społeczne i obłudni ludzie pilnujący ich przestrzegania. Wagner nie jest jednak moralistą – w miejsce oceny pojawia się u niego współczucie dla bohaterów.

Ćwiczenie 1

Na podstawie znanej ci powieści historycznej Henryka Sienki (na przykład *Krzyżacy*, *Potop*) przedstaw opisane w niej post.

Jakie cechy wyróżniają ich spośród innych bohaterów powieści? Wartościom są wierni? Przywołaj odpowiednie fragmenty powieści i uzasadnij swoje spostrzeżenia.

Na podstawie znanych ci tekstów literackich wymień i opisz charakterystyczne dla kultury rycerskiej.

Przywołaj rycerzy z innych utworów (na przykład literackich, komiksów, gier komputerowych). Zwróć szczególną uwagę na dąży bohater, oraz wartości uważane przez niego za najważniejsze.

Scharakteryzuj rycerza, który wzbudza twoje zainteresowanie
określających go cech wybierz te, które tworzą wizerunek i
Spostrzeżenia zapisz w formie mapy myśli.

Rozważ, czy współczesny człowiek może wypełniać zasady e
Weź pod uwagę zarówno życie codzienne, jak i sytuacje nad:

Słownik

archetyp

(gr. *arche* – początek, *typos* – typ) – pierwowzór postaci, zdarzenia, motywu, symbolu lub schematu; np. archetypem motywu *homo viator* (człowieka podróżnika, wędrowca) jest mitologiczny Odyseusz

chansons de geste

(fr. pieśni o czynach) – starofrancuskie poematy epickie z XI–XIII wieku, w których opiewano wydarzenia historyczne lub legendarnych bohaterów, np. *Pieśń o Rolandzie*

etos

(gr. *ethos* – zwyczaj) – wzorzec postępowania oparty na wyrażnie określonych wartościach, akceptowany przez jakąś społeczność (naród, grupę zawodową, klasę społeczną), np. etos rycerza, etos lekarza

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania. Na podstawie fragmentów *Dziejów Tristana i Izoldy* wyjaśnij motywy postępowania głównego bohatera wobec króla Marka.

Polecenie 2

Wyjaśnij, w jaki sposób w przytoczonych fragmentach opowieści jest przedstawiona Izolda.

Polecenie 3

Porównaj sposób prezentacji kobiety i mężczyzny w historii Tristana i Izoldy. Odpowiedz na pytanie, jak w średniowiecznym tekście ukazane są wzorce ról przypisywanych każdej z płci? Na ile średniowieczne wzorce kobiety i mężczyzny są aktualne w naszych czasach?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PTr3GLZNP>

Opowieści o Tristanie i Izoldzie we wczesnym średniowieczu krążyły w formie ustnej. Do dziś przetrwały tylko nieliczne zapisane fragmenty pochodzące z XII i XIII w. Historia kochanków od najdawniejszych czasów mocno oddziaływała na wyobraźnię odbiorców. Stała się archetypem fatalnego konfliktu między miłością a wiernością – rycerza wobec seniora i żony wobec męża. Dla człowieka średniowiecznego takie napięcie było szczególnie bolesne. Tristan to rycerz doskonały – urodziwy, męzny,

cnotliwy, oddany władcy. Potrafił zwyciężać w walce, co udowodnił, gdy pokonał smoka. Izolda była kobietą piękną i dobrą. A jednak, wskutek fatalnego przypadku, obydwójce sprzeniewierzyli się cnocie wierności. Czynili wszystko, żeby nie ulec sile zakazanej miłości, ale namiętność zwyciężyła. Opowieść o Tristanie i Izoldzie ukazywała więc miłość grzeszną, łamiącą zasadę wierności i lojalności. W świecie chrześcijańskim, w którym od czasów średniowiecza ta dawna legenda celtycka inspirowała liczne dzieła literackie, zyskiwała ona przede wszystkim walor moralistyczny: dopatrywano się w niej przestrogi przed działaniem diabła, który nawet najcnotliwszych i najdzielniejszych potrafi usidlić i popchnąć do zdrady. Nawiązania do legendy o Tristanie i Izoldzie można znaleźć na przykład w *Historii kawalera des Grieux i Manon Lescaut* Antoine'a Prévosta, wydanej w roku 1731, albo w *Tristanie* Tomasza Manna, wydanym w 1903 r. W polskiej literaturze odwołały się do niej między innymi Halina Poświatowska w wierszu [tutaj leży Izold jasnowłosa] i Maria Kuncewiczowa w powieści *Tristan* 1946.

Joseph Bédier

Dzieje Tristana i Izoldy

Szukanie pięknej o złotych włosach

Przez okno otwarte na morze dwie jaskółki, które budowały gniazdo, wleciały, swarząc się, po czym nagle przestraszone uciekły. Ale z dziobków ich wymknął się długi włos kobiecy, cieńszy niż nitka jedwabiu i błyszczący jak promień słońca. Marek, podjąwszy go, kazał zawołać baronów i Tristana i rzekł:

- Aby wygodzić wam, panowie, gotów jestem pojąć żonę, byleście chcieli wyszukać mi tę, którą wybrałem.
- Zaiste chcemy, zacny panie; któraż to jest, którą wybrałeś?
- Wybrałem tę, do której należy ten włos złocisty, i wiedzcie, że nie chcę żadnej innej.
- I z jakich stron, zacny panie, pochodzi ów włos złocisty? Kto ci go przyniósł? Z jakiego kraju?
- Pochodzi, panowie, od Pięknej o złotym warkoczu; dwie jaskółki mi go przyniosły i one wiedzą, z jakiego kraju.

Baronowie zrozumieli, że zadrwiono z nich i że ich wyprowadzono w pole. Spoglądali na Tristana spode łba; podejrzewali, iż to on doradził tę sztukę. Ale Tristan przyjrząwszy

się złotemu włosowi, przypomniał sobie Izold Jasnowłosą. Uśmiechnął się i tak przemówił:

– Królu Marku, źle sobie poczynasz; czy nie widzisz, że posądzenia tych panów mnie hańbią? Ale na próżno umyśliłeś sobie to pośmiewisko; pójde szukać Pięknej o złotym warkoczu. [...] Iżby twoi baronowie wiedzieli, że kocham cię szczerą i prawą miłością, daję wiarę swoją w zakład – albo zginę w tym przedsięwzięciu, albo przywiodę do tego zamku tyntagielskiego Królowę o złotym warkoczu. [...]

Zabicie smoka

[...] Potwór zbliżał się. Miał spiczastą głowę, czerwone oczy płonące jak rozżarzone węgle, dwa rogi na czole, długie i kosmate uszy, pazury lwa, ogon węża, ciało pokryte łuską jak u gryfa. Tristan spiał rumaka z taką siłą, że, mimo iż zjeżony strachem, skoczył jednak ku potworowi. Lanca Tristana uderzyła o łuskę i rozprysła się w kawałki. Natychmiast rycerz dobywa miecza, wznosi go i opuszcza na głowę smoka: ale nawet nie naruszył skóry. Wszelako potwór uczuł cios; wyciąga pazury ku pawęży, zatapia je i zrywa tarcz z rzemieni. Z odsłoniętą piersią Tristan godzi weń jeszcze raz mieczem i uderza w bok tak gwałtownym ciosem, że aż powietrze zagrzmiało.

Na próżno – nie może go zranić. Wówczas smok wyzionął przez nozdrza podwójny strumień zatrutych płomieni: zbroja Tristana czernieje niby węgiel zetlały, koń wali się i kona. Ale w tejże chwili, skoczywszy na nogi, Tristan zatapia hartowną klingę w paszczy potwora, stał przechodzi na wskroś i przecina serce na dwoje. Smok wydaje po raz ostatni straszliwy krzyk i umiera. Tristan uciął mu język i schował do pludrów. Następnie, odurzony gryzącym dymem, skierował się dla odwilżenia gardła ku sadzawce, którą ujrzał połyskującą opodal. Ale jad sączący się z języka smoka rozgrzał się na ciele rycerza; w wysokich trawach okalających bajoro bohater upadł bez życia. [...]

Izolda, Perynis i Brangien szukali długo, wreszcie wśród traw bagniska Brangien ujrzała błyszczący hełm rycerza. Oddychał jeszcze. Perynis wziął go na swego konia i zaniósł tajemnie do komnat niewieścich. Izolda opowiedziała zdarzenie matce i powierzyła jej cudzoziemca. Kiedy królowa rozdziewała rycerza, zatruty język smoka wypadł z pludrów. Wówczas królowa Irlandii ocuciła rannego za pomocą niektórego zioła i rzekła:

– Cudzoziemcze, wiem, iż ty jesteś prawdziwym zabójcą smoka. Ale nasz marszałek dworu, tchórz, szalbierz, uciął mu głowę i domaga się mej córki, Izoldy Jasnowłosej, za nagrodę. Czy potrafisz od dziś za dwa dni dowieść mu zdrady w pojedynczej bitwie?

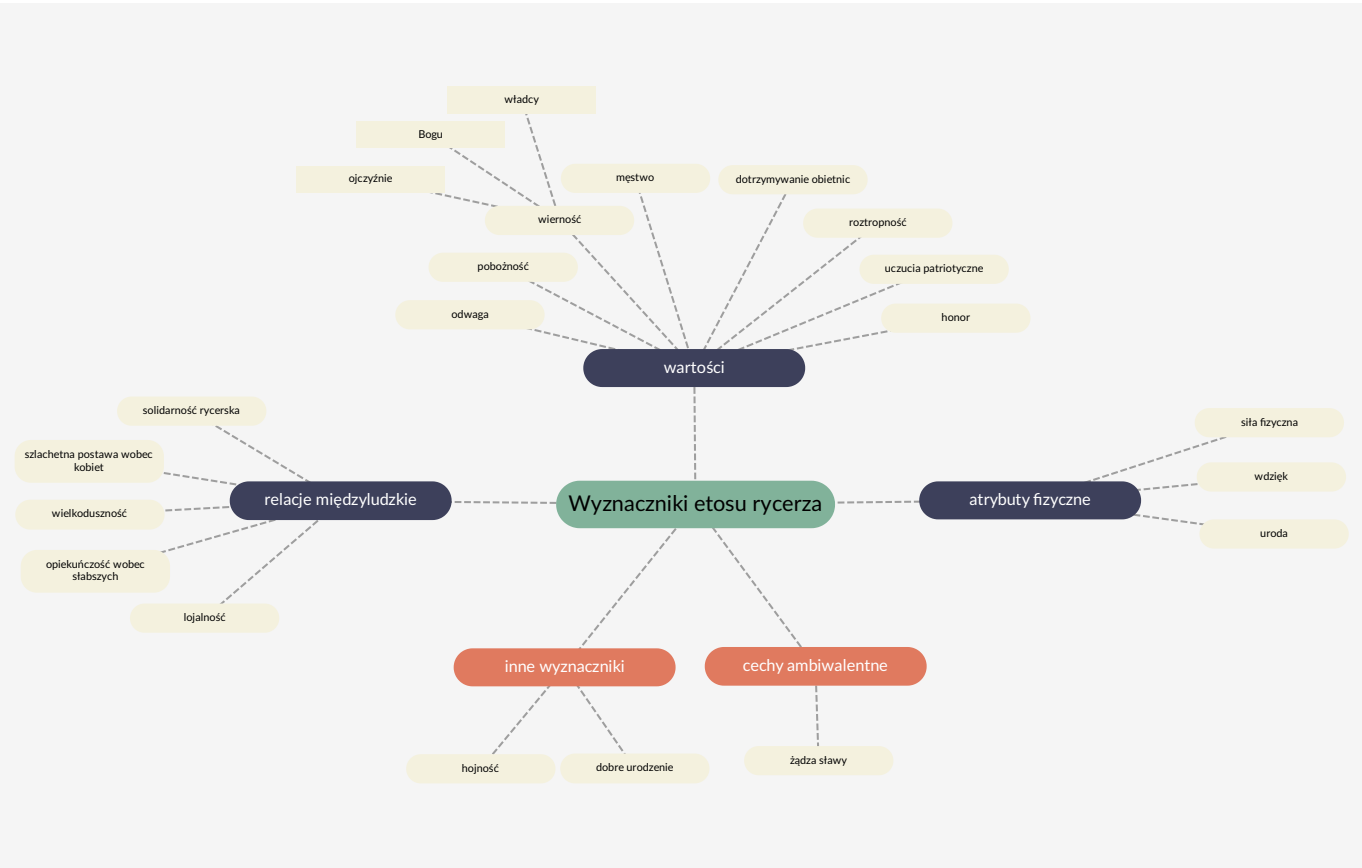
– Królowo – rzekł Tristan – bliski to termin. Ale bez wątpienia potrafisz mnie uleczyć w dwa dni. Zdobyłem Izoldę na smoku; zdobędę ją może na kasztelanie. Wówczas królowa nakarmiła go suto i nawarzyła skutecznych leków. Następnego dnia Izold Jasnowłosa przyrzadziła kąpiel i łagodnie namaściła mu ciało balsamem sporządzonym przez matkę. Zatrzymała wzrok na twarzy rannego, ujrzała, iż jest piękny, i pomyślała: „Wierę, jeśli dzielność jego równa się piękności, ten mój zapaśnik stoczy srogą bitwę!”. Tristan zaś, przywołany do życia ciepłem wody i siłą aromatów, patrzył na nią, i myśląc o tym, iż zdobył Królową o złotych włosach, jął się uśmiechać. [...]

Źródło: Joseph Bédier, *Dzieje Tristana i Izoldy*, tłum. Tadeusz Żeleński (Boy), Warszawa 1996, s. 132–134.

Mapa myśli

Polecenie 1

Przeanalizuj mapę myśli na temat wyznaczników etosu rycerza. Uzupełnij ją cytatami oraz własnymi spostrzeżeniami na temat Tristana.

Polecenie 2

Na podstawie uzupełnionej mapy myśli wypisz cechy, dzięki którym Tristan zyskuje rysy indywidualne.

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, na czym polega dylemat wierności Tristana.

Ćwiczenie 2

Porównaj cechy Rolanda (lub innego rycerza znanego ci z literatury czy filmu) z cechami Tristana. Odpowiedz na pytanie, z czego wynika i na czym polega ich odmienność lub podobieństwo?

Słownik

ambiwalentny

(łac. *ambo* – oba + *valens* – mocny, skuteczny) – zawierający elementy przeciwstawne
atrybut

(łac. *attributum*) – istotna cecha lub właściwość; także symboliczny przedmiot traktowany jako znak rozpoznawczy

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Rycerz – dylematy wierności. Dzieje *Tristana i Izoldy*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

- 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
- 6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
- 9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna wybrane utwory z literatury polskiej i światowej nawiązujące do legendy o Tristanie i Izoldzie oraz potrafi mówić o nich, wykorzystując potrzebną terminologię;
- sytuuje omawiane podczas lekcji utwory we właściwych epokach literackich; rozpoznaje sposoby kreowania świata charakterystyczne dla tekstów poetyckich i prozatorskich;
- rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, dostrzega ich żywotność, potrafi prześledzić występowanie motywu fatalnej miłości w różnych utworach literackich;
- porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania do legendy o Tristanie i Izoldzie także w innych niż literackie tekstach kultury.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Rycerz – dylematy wierności. Dzieje *Tristana i Izoldy*”. Uczestnicy zajęć zapoznają się z fragmentem prozy w e-materiale: *Dzieje Tristana i Izoldy. Szukanie pięknej o złotych włosach*. Przygotowują się do omówienia tekstu, szukając informacji na temat kontekstu biograficznego i/lub historycznoliterackiego. Wybrane osoby mogą zebrać potrzebne wiadomości do wstępnego rozpoznania tekstu. Będą pełniły rolę ekspertów.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel poleca uczniom, aby przypomnieli sobie zasady kodeksu rycerskiego oraz teksty literackie, których bohaterami są rycerze.
2. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treściami z sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszytach minimum pięć pytań do tekstu. Następnie szukają osoby do pary i zadają jej pytania sformułowane podczas czytania. Wątpliwości omawiają z nauczycielem lub z wyznaczonym uczniem, który pełni rolę eksperta.
2. Uczniowie zapoznają się z treścią medium w sekcji „Mapa myśli”. Następnie wykonują zamieszczone tam polecenia i ćwiczenia.
3. Uczniowie, w parach, rozwiązują polecenia 1, 2 i 3 z sekcji „Słuchowisko”. Następnie, aby uzasadnić poprawność rozwiązań, omawiają je w większych grupach, przygotowując spójną argumentację, którą zaprezentują na forum klasy. Po wyznaczonym czasie następuje wspólne omówienie ćwiczeń.

Faza podsumowująca:

1. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności. Nauczyciel może wspomóc ucznia, zadając podsumowujące pytania, np.: dlaczego postać rycerza jest tak popularna w literaturze różnych epok? Czy dylematy Tristana są dziś równie ważne?

Praca domowa:

1. Napisz streszczenie fragmentu „*Dziejów Tristana i Izoldy*” pt. „Napój miłosny” zamieszczonego w sekcji „Słuchowisko”.
2. Zaproponuj dwa teksty korespondujące z omawianym podczas lekcji utworem. Przygotuj uzasadnienie swojego wyboru.

Materiały pomocnicze:

- Jacques Le Goff, *Kultura średniowiecznej Europy*, Warszawa 1995.
- Ryszard Handke, *Alfabet kultury w lekturze tekstu literackiego*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- *Tristan i Izolda* – spektakl Teatru Telewizji z 1996 r. w reż. K. Jandy

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.